

*«L'associacionisme forma part de l'ADN català.
En els moments més difícils de la història és quan
el moviment associatiu català pren més força»*

La contribució dels ateneus a l'associacionisme català

La publicació remarca la centralitat del teixit ateneístic en la tasca culturitzadora i polititzadora de les classes populars durant els dos últims segles.

Els historiadors i professors de la URV Ramon Arnabat i Xavier Ferré són coautors del llibre "Ateneus: Cultura i llibertat. Associacionisme a la Catalunya contemporània". Dels gremis fins als casals i ateneus actuals, els autors han desgranat el recorregut dels ateneus com a peça fonamental en la cohesió social dels municipis catalans, tot ressaltant la implicació ciutadana en la vida política i cultural de les classes subalternes.

Ramon Arnabat: A finals del segle XIX, apareixen els primers espais d'oci destinats a la classe benestant (casinos, orfeons, liceus, institucions culturals, etc.) per donar cabuda a l'academicisme

burgès. Per contrarestar aquests espais de socialització formal, les classes populars impulsen els ateneus amb una clara vocació alfabetitzadora i socialitzadora de les relacions informals. Ambdós caràcters marcadament polítics es mantindran al llarg del segle XX, amb diverses etapes d'esplendor i davallada, en funció del règim polític més o menys repressiu. L'associacionisme forma part de l'ADN català. En els moments més difícils de la història és quan el moviment associatiu català pren més força.

Xavier Ferré: Aquest no és un llibre historicista; sintetitza l'articulació de nuclis de poder polític i cultural arrelats

al territori, des de vessants ideològics diversos, i incideix en com aquestes entitats associatives acompleixen un objectiu cohesionador dels sectors socials que s'hi identifiquen. La societat política és la societat civil: són dos conceptes clau indissolubles per comprendre els referents psicopolítics presents al segle XXI. Les plataformes i moviments sociopolítics actuals no són nous, són el relleu de generacions de tradició associativa a casa nostra. Actualment, existeixen unes 18.000 entitats culturals a Catalunya, xifra que revela un teixit associatiu divers i ric, impulsat pel voluntariat i la cohesió social d'una societat activa.

Presentació del llibre a l'Ateneu Barcelonès. D'esquerra a dreta: Salvador Casals, president de la FAC; Jordi Casassas, president de l'Ateneu Barcelonès; Ramon Arnabat i Xavier Ferré, autors del llibre.

«La societat política
és la societat civil: són dos
conceptes clau indissolubles»

Un tomb pel moviment associatiu a Catalunya

Evolució de la vida associativa a Catalunya

1931 >> 30.000 associacions

1979 >> 3.000 associacions

2015 >> 18.000 associacions

A finals del segle XVIII, la implicació ciutadana en la vida política catalana es vehicula a través dels gremis d'artesans. És en ple creixement econòmic del país que la mateixa societat civil es dota d'espais intel·lectuals on generar formació crítica i coneixements. És en aquest escenari, amb la revolució liberal, que apareixen escoles, reials acadèmies, casinos i liceus, de la mà de les classes benestants. Com a contrapunt, la classe treballadora i la mitjana també impulsen els seus propis espais: els ateneus que, amb una direcció instructiva, tenen l'objectiu d'alfabetitzar les classes subalternes. Aquest és l'embrió del moviment ateneístic. Així, durant el segle XIX, hi ha una convivència latent entre la sociabilitat de les relacions informals i l'associacionisme en les relacions organitzades.

DEL 1850 AL 1939: PERÍODES D'ESPLENDOR ASSOCIATIVA

El moviment associatiu a Espanya i a Catalunya té un punt d'inflexió el 1887, amb la promulgació de la Llei d'Associacions, la qual atorga un nou impuls i diversificació al moviment associatiu: apareixen els orfeons, corals, associacions esportives, excursionistes, de dones, de joves... Amb aquesta sectorització, a principis del segle XIX, aquestes entitats assoleixen un caràcter marcadament polític diferenciant les diferents ideologies predominants (republicans, anarquistes i carlistes). Durant la Segona República hi ha l'esclat de dues societats polaritzades, una tendència que es visualitza amb la divisió dels vilatans en la pertinença d'una entitat o una altra. Entre el 1931 i el 1936, el creixement de la xifra d'associacions converteix Catalunya en motor de la modernització respecte a la resta d'Espanya. Amb una població de 2 milions d'habitants, a Catalunya s'arriben a registrar 30.000 associacions. Aquest factor es tradueix en una arrelada alfabetització a través del moviment associatiu, plataforma de difusió del catalanisme polític. Un enfortiment de la cultura que es veurà fortament colpejat amb la repressió del franquisme.

EL FRANQUISME: REPRESSIÓ I DESMEMBRAMENT ASSOCIATIU

L'hegemonia del període franquista fou especialment violent amb les llibertats associatives. La repressió política emprada per l'Estat va esquarterar l'associacionisme català a través de la nova Llei d'Associacions (1964) fins al 1975. Durant aquella època, les entitats contràries al règim són controlades i il·legalitzades, i perden material immoble i locals, que són espoliats. Malgrat ser un

cop fort, el teixit i l'activitat associativa no es desmembra del tot, sobreviuen les entitats que escapen de l'etiqueta catalanista, malgrat viure amb el cap acotat. A mitjan dècada dels cinquanta i seixanta, són precisament les activitats amables les que, de mica en mica, revifaran el moviment associatiu a Catalunya. Però caldrà esperar fins a la dècada dels setanta perquè acabi de reeixir.

LA TRANSICIÓ: NOUS REPTES TREUEN EL CAP

Amb l'enfonsament calmat del règim dictatorial, del 1976 al 1979, Catalunya recupera l'efervescència associativa amb l'aparició de nous centres culturals, fins al punt de comptar fins a 3.000 associacions de nova fornada. Les dècades dels vuitanta i noranta serviran perquè el moviment associatiu afronti un canvi de paradigma: en l'oferta d'oci i cultura entren en joc les empreses privades i els ajuntaments, que a través de les regidories de cultura engruixiran l'agenda d'activitats de lleure i formatives al territori.

Avui

No obstant això, la crisi econòmica i de valors ha fet que, actualment, algunes institucions hagin abandonat la inversió en l'oci i la cultura entre les seves prioritats. El moviment associatiu a Catalunya ha mantingut una xarxa de suport especialment en ciutats mitjanes i petites –a diferència de l'Estat, que històricament s'ha recolzat a les capitals de província–. Avui existeixen unes 18.000 associacions culturals, pel que s'evidencia que és en els moments difícils de la història que el moviment associatiu pren més força.